

Vakcīnas

Dr. med. Jerry Labadie,

Nīderlandes Farmakovigilances centrs (*Lareb*),
Nīderlande

Vakcīnas ir bioloģiskas izcelsmes zālīdzekļi, ko ievada profilaktiski, lai pasargātu no infekcijas slimībām.

Vakcinēšana ir visefektīvākais preventīvais infekcijas slimību novēršanas līdzeklis. Visbiežāk vakcinē veselus cilvēkus. Tāpēc vakcīnām jābūt drošām, un to pieļaujamais blakņu risks nedrīkst būt augsts. Vakcinācijas radītais ieguvums (labums) nav konstatējams tūlīt pēc vakcīnas ievadīšanas. Tai pašā laikā vakcīnu izraisītas reakcijas ir labi pamanāmas. Neziņa par vakcinēšanās nekaitīgumu bieži vien rada šaubas: vakcinēties vai ne. Minētā iemesla dēļ cilvēki var atteikties piedalīties imunizācijas programmā. Tas savukārt rada infekcijas slimību uzliesmojuma risku, ko varētu novērst vakcinējoties. Rūpīga pēcvakcinācijas blakņu uzraudzība un to cēloniska sakara vērtēšana ir būtiska imunizācijas programmas sastāvdaļa.

Vakcīnu bioloģiskā izcelsme noteic to ražošanas procesa īpatnības, savukārt sagatavota vakcīna ir jutīga pret temperatūras maiņu (tai nepieciešama īpaša uzglabāšana un transportēšana). Vakcīnu ražošanu uzrauga atbildīgās iestādes, savukārt veselības aprūpes speciālistiem jāievēro to uzglabāšanas noteikumi („aukstuma ķēde”). Arī minēto noteikumu neievērošana var izraisīt sekas, kas nav attiecināmas uz blaknēm, bet gan ir programmatiska kļūda.

Vakcīnu izraisītas blaknes

Daudzas vakcīnas atbilstoši shēmai jāievada vairākās devās pēc noteikta laika intervāla. Pirms katras vakcinēšanas pacientu vajadzētu izvaicāt, vai pēc iepriekšējās devas nav radušies veselības traucējumi. Tikai rūpīgi ievērojot imunizācijas shēmu, iespējams iegūt ilgtermiņa imunitāti. Kārtējo vakcinēšanu nevajadzētu novilcināt, ja vien nav kontraindikāciju.

Vakcīnu ievadīšanas kontraindikācijas ir ierobežotas, un tās ir ietvertas Zāļu aprakstos un Lietošanas instrukcijās. Visbiežākā vakcīnu kontraindikācija ir iepriekš konstatēta būtiska pēcvakcinācijas alerģija (arī no palīgvielām). Būtiskākās vakcīnu palīgvielas: piensula (sūkalas), vistas olas proteīns, želatīns un antibiotikas (neomicīns). Dzīvībai bīstamas vakcīnu izraisītas alerģiskas reakcijas ir reti sastopamas. Alerģiskas reakcijas pazīmes: apgrūtināta elpošana, nātrene, bālums, nespēks, paātrināta sirdsdarbība, reibonis, tūska. Lai noteiktu alerģiskās reakcijas un vakcīnas lietošanas cēlonisku sakaru, nereti jāizdara alerģijas raudzes.

Lai gan vakcīnas ir drošas, tomēr dažkārt tās var izraisīt blaknes:

- lokālas reakcijas injekcijas vietā: iekaisums (sāpes, pietūkums, apsārtums, siltuma sajūta), hematoma, muskuļu stīvums;

- ģeneralizētas, sistēmiskas reakcijas: drudzis, savārgums, galvassāpes, ādas izsitumi.

Lielāko daļu lokālu iekaisuma reakciju izraisa alumīnija sāļi, ko pievieno intramuskulāri ievadāmām vakcīnām imūnās atbildreakcijas veicināšanai. Minētā iekaisuma reakcija var rasties, vakcīnai nonākot ārpus muskuļaudiem. Šādas etioloģijas iekaisuma reakcijai bieži vien raksturīgs arī nespēks, drudzis un galvassāpes. Dažreiz injekcijas vietā rodas pastāvīgs mezglveida zemādas sabiezējums.

Daudz ir kombinētu vakcīnu. Tās paredzētas vairāku infekciju slimību novēršanai, piemēram, vakcīna pret masalām, epidēmisko parotītu un masaliņām. Kombinētās vakcīnas mazina nepieciešamo injekciju skaitu. Tomēr tai pašā laikā kļūst neiespējami noteikt, kurš vakcīnas komponents izraisījis blakni.

Vienlaikus var injicēt vairākas vakcīnas. Simptomi injekcijas vietā norāda, kura vakcīna tos izraisījusi. Turpretim vispārējiem simptomiem bieži vien to nav iespējams noteikt. Vakcīna, kas izraisījusi lokālas reakcijas, ne vienmēr izraisa arī vispārējus simptomus. Vienlaikus ievadot nedzīvās vakcīnas (satur nedzīvus mikroorganismus; mikroorganismu toksīnus) un dzīvās vakcīnas (satur dzīvus, bet novājinātus mikroorganismus), pēc latentā perioda ilguma (no vakcīnas ievadīšanas līdz simptomu parādīšanās brīdim) iespējams noteikt cēlonisko sakaru:

- nedzīvo vakcīnu blaknēm latentais periods parasti ir no 3 – 24 stundām. Ja veselības traucējumi parādās pēc 24 - 36 stundām kopš vakcinēšanas, cēloniskā sakara ticamība mazinās;

- dzīvo vakcīnu blakņu latentais periods parasti ilgst no 5 – 12 dienām. Ievadot novājinātu vīrusa (u) vakcīnu, simptomi bieži parādās virēmijas periodā;

- noteikts latentais periods nav novērojams alerģisku reakciju gadījumā (alerģiskas reakcijas latentais periods var būt dažas minūtes vai pat sekundes pēc vakcinēšanas; vēlinas alerģiskas reakcijas latentais periods var būt no 24 – 72 stundām).

Ja reiz vakcīna ir izraisījusi blakni, nākamā vakcīnas ievadīšana ir kontraindicēta tikai retos gadījumos.